

‘Ambachtelijkheid is een sociaal goedje. Niemand bouwt in z’n eentje een stad met daarin een museum.’

Een smid van het Nederlands Gilde van Kunst-, Sier- en Restauratiesmeden demonstreert zijn ambacht op de Nationale Smedendag op de Bataviawerf in Lelystad. FOTO KOEN VAN WEEL, ANP

Op het Sint-Hubertusplein in Niel werden vorige week de jaarlijkse Smeedfeesten gevierd. Ongeveer vijftig binnen- en buitenlandse smeden streken neer in het plaatsje bij Antwerpen om hun ambacht te demonstreren. Het is de tijd van heideweken en oude ambachten. Zo gaat dat al eeuwen. En elk jaar leken de ambachten ouderwets te worden. Tot dit jaar, want het woord ‘ambacht’ is aan een opmars bezig. Er wordt zelfs gesproken over een ambachtseconomie, die Nederland te weinig zou hebben vanwege een ‘oplopend tekort aan vakmensen’, zoals te lezen is in een recent rapport van de Sociaal-Economische Raad.

Ook in de kunst hoor je de term steeds vaker. In besprekingen van de tentoonstelling van Rudolf Steiner, ‘Alchemie van het alledaagse’, nu te zien in de Rotterdamse Kunsthal, werd verschillende keren opgemerkt dat Steiners aandacht voor ambachten weer helemaal in de mode is. En in deze krant spraken kunstenaars er de afgelopen tijd nadrukkelijk over. Hans van Bentem zei: “Ik ben altijd op zoek geweest naar ambachtelijkheid, bijna alsof ik op zoek ben naar een bedreigde diersoort.”

Ook kunstenaars als Winnie Teschmacher en Olphaert den Otter benadrukken het ambachtelijke van hun werk. Den Otter brengt schoon-

heid nadrukkelijk in verband met vakmanschap: “Schoonheid is in de kunst decennialang een taboe geweest, ook voor mijzelf. Pas de laatste jaren durf ik luid en duidelijk te zeggen: mijn werk moet mooi zijn, en knap gemaakt. Kom maar op.” En op de vraag waarom schoonheid lang een taboe was, antwoordt Den Otter: “Omdat het gevaar bestaat dat ‘mooi’ ‘fraai’ wordt, en ‘knap gemaakt’ ‘kunstig’.”

Het lijkt erop dat het ambachtelijke geleidelijk aan uit de taboesfeer komt. Wat betekent dat? Wat zegt dat over onze tijdgeest?

Volgens René Gude, Denker des Vaderlands, heeft er lang een burgerlijk sfeertje om het woord ‘ambacht’ gehangen. “Een kunstenaar prijzen met ‘kunstig’ en ‘fraai’ doe je alleen als je er geen klap aan vindt en toch iets aardigs wilt zeggen. Zoals je op kraamvisite bij mensen die een oerlelijke baby hebben gekregen zegt dat de vingertjes zo schattig zijn en ‘werkelijk alles eraan zit’.”

“Ambachtelijk klinkt naar kunstenaars die een vak geleerd hebben, maar gespeend zijn van iedere creativiteit. Ambacht heeft dezelfde stam als ambtenaar, en ambtenaren zijn nu eenmaal niet de meest om hun originaliteit geprezen beroepsgroep in Nederland. Na de oorlog werd ambtenaren verweten dat ze de bezetter net zo trouw volgden als daarvoor de Nederlandse regering. Over hoe onterecht dat is jegens ambtenaren is veel te zeggen, maar alle

niet-ambtenaren zagen het zo. In die antiburgerlijke en anti-traditionele stemming, waaraan de avantgarde, de intelligentia en geleidelijk het hele volk van hoogst unieke individuen ten prooi is gevallen, is ambacht in diskrediet is geraakt. Dat weet ik uit ondervinding, ik ben in de seventies ook opgegroeid tot zo’n origineel individu. Schilderijen kunnen mij niet non-figuratief en wild genoeg zijn. Ik ben gek op Jack ‘the dripper’ Pollock en Karel Appel en

bij die jongens laat je het wel uit je hoofd om te zeggen ‘knap gemaakt’.”

Je klinkt alsof je er nu op terugkomt.

“Ja, natuurlijk, wat een onzin eigenlijk. Ze beginnen niet bij ieder schilderij met iets heel nieuws. Alleen al de samenhang in hun oeuvre duidt op grote ambachtelijkheid. Stijl is niet aangeboren, stijl is moeizaam verworven.”

Stamt die negatieve lading niet al van de romantici uit de negentiende eeuw?

“Je hebt gelijk, het is al ouder. Het gaat bij anti-ambachtelijkheid om een overwinning van de Romantiek op de Verlichting. In de Verlichting ligt de nadruk op algemene wetmatigheden en een paar grootse principes voor iedereen: vrijheid, gelijkheid en broederschap. De Verlichting, met de beste bedoelingen voor iedereen, kan te systemisch worden en dan begint het ‘werken voor het algemeen’ te knellen. Romantici beginnen daartegen te protesteren uit naam van de uniciteit, originaliteit, het geniale individu, het particuliere en het bijzondere. In de wetenschap rond 1900 heette het Verlichtingskamp ‘nomothetisch’ (zoeken naar wetmatigheden die voor iedereen gelden) en de romantische wetenschappers ‘ideografisch’ (diepgaande beschrijving van uitzonderlijke gevallen en gebeurtenissen). Het is een begrijpelijke pendelbeweging die je in ver-

‘De kunstenaar is een romanticus, de ambachtsman een exponent van de Verlichting’

Ambacht is niet langer truttig

Ambachtelijkheid, lang verguisd, wordt weer alom gewaardeerd. Ook kunstenaars durven zich tegenwoordig ambachtelijk te noemen. Wat zegt dat over de tijdgeest?

TEKST **Peter Henk Steenhuis**

schillende periodes ook in de kunst ziet. Als ik gelijk heb, dan kondigt de herwaardering van ambachtelijkheid het einde van een romantische periode aan.”

Vreemd, voor mij heeft het woord ‘ambacht’ juist een gezellige, ouderwetse, ‘romantische’ bijklank. Grolsch heeft de ziel van Nederland geraakt door vioolbouwers en bierbrouwers samen te brengen onder het motto ‘Vakmanschap is meesterschap’.
“Dat is geen romantiek, dat is nostalgie. Waarnaar? Naar verleden tijden toen we nog samen dingen deden, elkaar onze kundigheden overdroegen en er bescheiden voor de gemeenschap werd gewerkt. Toen we nog iets voor elkaar over hadden, weet je wel. Gezamenlijke warmte stelt zich tijdens het fierljeppen tweer tegen de gure eenzaamheid van tot originaliteit gedoemden. Een scherpe breuk met de onaangepaste kunstenaar die uit hoogst individuele bronnen put en daarmee de samenleving ‘een spiegel voorhoudt’ en ‘vanzelfsprekendheden omver gooit’.
De laatstgenoemde is een romanticus, de ambachtsman een exponent van de Verlichting.”

Hoe raakt ambachtelijkheid haar truttige odium kwijt?
“Door het van de metafysische kant te bekij-

ken. Er zit in ‘ambachtelijk’, of ‘kunstig’, of ‘goed gemaakt’ altijd iets pretentieuus en hoogmoedigs. De pretentie is dat je zelf iets beters kan maken dan wanneer we de natuur op z’n beloop laten. De natuur mag de leermeesteres van de kunst zijn, maar de kunst is een bijzonder ongezeglijke leerling. Er is altijd sprake van hybris (overmoed, red.) en die hybris levert een zijnsfeer van artefacten op, naast die der natuurlijke dingen. Voor ons is dat zo gewoon, dat we de grensoverschrijding niet eens meer zien. Zo bezien wordt ambachtelijkheid juist de revolutionaire term, ontstaan uit onvrede met de natuur en ‘protest’ tegen de natuurlijke gang van zaken.”

Cultuur als samenwerkingsproject van allen?
“Ja, en dat met grote gevolgen. De mens was ooit een dier dat zich aanpaste aan zijn omgeving, zoals alle andere dieren, maar is tegenwoordig een dier dat zijn omgeving aanpast aan zichzelf. De biologische evolutie heeft allang plaatsgemaakt voor een culturele evolutie. Ambachtelijkheid maakt een einde aan de darwinistische evolutie: voor mensen geldt niet langer dat aanpassing aan de gegeven omstandigheden overleving betekent.
Voor ons geldt dat degene die in staat is zijn omgeving in te richten naar eisen van veilig-

heid en comfort, de meeste kans loopt zich voort te planten. Voor een diersoort die gaskachels heeft geïntroduceerd, verandert ‘survival of the fittest’ in ‘survival of the fitter’. Het is maar één lettertje, maar een *giant leap for mankind*.
Ambachtelijkheid is het hart van alle culturele evolutie. Cultuur is een project van de mensheid, niet van een setje door de natuur getalenteerden die moeiteloos spullen maken om andere mensen mee te verbazen. *Kunst macht viel Arbeit*, van hele generaties. Ambachtelijkheid is een sociaal goedje. Niemand bouwt in z’n eentje een stad met daarin een Museum of Modern Art.”

Ambachtelijk gedrag is gezamenlijk gedrag.
“Ja. Het woord staat voor een beroepsgroep, voor een club, een gilde; ambachtslieden ontwikkelen gezamenlijk procedures om aan de kwaliteitsstandaarden van de beroepsgroep te kunnen voldoen. Binnen een gilde schreven de leden gezamenlijk de ambachtelijkheid op om hun voortbrengselen te verbeteren.
Als ambachtelijkheid inderdaad aan een opmars bezig is, zowel in de samenleving als in de kunst, dan betekent dat dat we langzaam maar zeker loskomen van de romantische overwaardering van het individu.”

Jean Jacques Suurmond

Het is herfst in de wereld en vresdonderdag in de Domkerk. Op weg ernaartoe stuiven de bladeren door de straten. De Dom is een liturgisch kerkgebouw en daarom niet ongevaarlijk. Wie die hoge ruimte binnengaat, wordt zelf vanbinnen opgerekt.
Hoe komt het dat er in de wereld zoveel geweld is, begin ik mijn preek. De oorzaak is Gods genade. Als een overlopende badkuip stort hij zijn gaven uit, zonder onderscheid te maken. Dat zet kwaad bloed, want zoiets kunnen we niet bevatten. Wij vinden bijvoorbeeld dat de ander geen recht heeft op een stuk land, en grijpen naar de wapens. Voor vrede heb je innerlijke ruimte nodig.
Neem aartsvader Abram. Die verliet zijn eigen grond en ging op weg naar het beloofde land, Kanaän. Maar het land ‘dat God hem zal laten zien’ blijkt de plaats te zijn ‘waar de Heer zichzelf laat zien’. Het gaat helemaal niet om een stuk grond, zoals fundamentalisten en rebellen denken, maar om God zelf. Geloof is geen manier om iets te bezitten maar een proces van onteigening dat ons innerlijk verruimt. Daardoor barst Abram bijna uit zijn aartsvaderlijke voegen. Hij richt altaar na altaar op om zijn beste stuk vee te offeren.
Het goede nieuws is dat wij nergens recht op hebben. Alles is gave. Maar wij hebben liever een stuk grond dan God, liever ons gelijk dan vrede. Zo blijven we elkaar bestrijden. En wat is het resultaat? Nog meer strijd. Honderd jaar geleden begon de Eerste Wereldoorlog. Door de overwinnaars werd Duitsland uit wraak zo zwaar gestraft dat zij daarmee het zaad voor de Tweede Wereldoorlog zaaiden. En wat de VS vandaag in Islamitische Staat bevechten is de bittere oogst van hun eigen inval in Irak.
Ondertussen trekken de omhoog schietende pilaren van de Domkerk ons open, ons innerlijk kleurt hemelsblauw.
Genade, ga ik voort, is creatief en schept ongedachte mogelijkheden. Abrams vrouw Sara moest zo onbedaarlijk lachen om zijn godservaringen dat er in haar gepensioneerde baarmoeder ruimte kwam voor een kind. En wat doet Abram? Zelfs zijn enige zoon Isaak bezit hij niet. Hij offert hem als een opgekruld herfstblaadje op de brandstapel, dat dan zomaar naar hem terugwaait. Isaak wordt later een wat sullige aartsvader, maar toch. Een kind dat overgegeven wordt aan God bloeit op, maar als het opgeofferd wordt aan menselijke strijd raakt het bekneld en getraumatiseerd.
De dichter W.H. Auden schreef: ‘Het goede kan zich wel het kwade voorstellen, maar het kwade niet het goede’. Want het goede is een wonder. Het kwaad heeft geen besef van Gods genade die ruimte schept voor iedereen, inclusief de ‘vijand’. Genade dient tot niets maar verklaart alles. Zoals: waarom onze claim op bezit een illusie is die het geweld in stand houdt. Hoe daardoor ons hart klein blijft zodat we de dwaze vrijheid en grootheid van Abram missen. Waarom wij elke dag weer wakker worden door de fileberichten op de wekkerradio. Is het bestaan niet een wonder? Kan ons leven niet elk moment verwaaien in de wind? Pas wie zijn eindigheid beseft, kan aan vrede beginnen.
Op het koor kringelt als protestantse wierook de zang van de cantorij omhoog.
In de trein terug, trekt iemand – au! – aan mijn haar. Boos kijk ik om. Daar zit een jochie dat mij stralend aankijkt. In zijn knuistje zie ik een paar slaphangende haren.
Ik zak weer in mijn stoel en ervaar een vreemde ruimte, en vrede.
We zijn allen herfstblaadjes.